

**ХУУЛЬ БУСААР МОД БЭЛТГЭХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ТАЛААРХ  
ЭРҮҮГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ, ШИНЭЧЛЭЛ**  
ABOUT THE CRIME OF ILLEGAL TREE CUTTING  
HISTORICAL TRADITIONS AND REFORMS OF CRIMINAL LAW

Дотоод хэргийн их сургуулийн магистрант,  
цагдаагийн ахлах дэслэгч Б.Энхцогт

Master's student of the University of internal affairs,  
police senior lieutenant B.Enkhtsogt

**Товч агуулга:** Монгол орны ойн санд хууль бусаар мод бэлтгэх гэмт хэргийн үзүүлж буй хор уршиг гол хүчин зүйлийн талаар болон хууль, цаазын түүхэн сурвалж бичигт хэрхэн хуульчлан тусгаж өгч байсан, байгаль экологид учруулж буй хор хөнөөлийн талаар тусгаж өгсөн болно.

**Abstract:** Conclusions and suggestions have been made about the main factors of the forest fund of Mongolia, Illegal logging crime, how it has been legalized in the historical records of law and execution, and the harm it causes to nature and ecology.

**Түлхүүр үгс:** Хууль бусаар мод бэлтгэх гэмт хэрэг, Эрүүгийн хуулиар ой модыг хамгаалж ирсэн түүхэн уламжлал, шинэчлэл, мөн чанар.

**Key words:** The crime of illegal logging, Historical tradition, reforms and quality of protecting forest trees through criminal law.

Хүн байгаль орчинтойгоо зүй бусаар харьцаж эдийн засгийн хөгжлийг гол болгож ирсэний улмаас экологийн тэнцвэрт байдал алдагдан ойн баялаг болох модыг устгаснаар ган, цөлжилт, усны үер, хүчтэй салхи шуурга зэрэг байгалийн гамшгийн цар хүрээ, давтамж урд өмнөхөөс эрс ихсэж дэлхий даяараа дулаарал, озоны давхаргын нимгэрэл, уур амьсгалын өөрчлөлтүүд зэрэг хурц асуудлуудтай тулгараад байна. Эдгээр гамшгийн дотроос дэлхийн олон улс оронд асар их түгшүүр төрүүлж, нөлөө үзүүлж буй нь байгалийн гол хүчин зүйл болсон модыг хууль бусаар бэлтгэн устгаж буй явдал юм.

Манай орны Ойн сан бүхий газар **2020 онд 11.8** хувь байсан бол **2022 оны байдлаар 14256.6 мянган.га** буюу нийт нутаг дэвсгэрийн **9.1** хувийг л эзэлж байна.

Ойн сан бүхий газарт ойгоор бүрхэгдсэн газар 12108.9 мянган га буюу 84.9 хувийг, ой модыг нь огтолсон газар 133.0 мянган га буюу 0.9 хувийг, мод үржүүлгийн газар 63.3 мянган га буюу 0.4 хувийг, ой тэлэн ургах нөөц газар 719.0 мянган га буюу 5.0 хувийг, ойн сангийн бусад газар 1232.4 мянган га буюу 8.6 хувийг тус тус эзэлж байна.<sup>1</sup>

Монгол улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 76,9 хувь нь цөлжилтөд өртсөн бөгөөд энэ эрчим хэвээр байвал 2080 он гэхэд манай улсын 80 хувь нь элсэн цөл болон хувирах дүр зурагтай байна.

Байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглахад зохицсон аж ахуйн уламжлалт болон орчин үеийн нийтлэг хэвшлийг хослуулан хөгжүүлэх замаар байгалийн баялгийг нөхөн сэргээж, төрх байдлыг нь хамгаалж, иргэний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бий болгоход төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого чиглэгдэх явдал юм.

---

<sup>1</sup> <https://www.gazar.gov.mn/p/527-108>

Байгаль орчны бодлого нь байгалийн төрх, байдлыг хадгалах, байгалийн болон болон түүх соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах экологийн даацад нийцүүлэн нөөц баялгийг иж бүрэн, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, үр өгөөжийг нь ард иргэдэд адил тэнцүү хүртээх нөхцөлийг бүрдүүлэх замаар улс орны эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг тэтгэн, амьдрах орчныг сайжруулах зорилгод нийцсэн байна.

Байгаль орчны бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ нөхөн сэргээгдэх байгалийн нөөцийн хүрээнд амьдралын хэрэгцээг бүрэн хангах, үл нөхөгдөх буюу удаан сэргэдэг нөөцийг гагцхүү улс орны хөгжлийн нэмэлт хүчин зүйл болгон зохистой ашиглах замаар экологийн аюулгүй байдлыг хангах явдлыг чухалчилна.<sup>2</sup>

Тухайлбал, Ойн нөөцийн талаар:

- Ойн экологи, эдийн засгийн түгээмэл ач холбогдлыг чухалчлан монгол орны газар нутгийг ойжуулах арга хэмжээг тасралтгүй хэрэгжүүлэн, ойн тархалтын хүрээг тэлж, модны чанарыг сайжруулах замаар ойн нөөцийг зохистой түвшин, хэмжээнд тогтвортой өсгөн, хэмнэлттэй ашиглах бодлого явуулах;

- Ой хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх цогцолбор баримтлалын үндсэн дээр ойн нөөцийн үнэлгээ, төлөвлөлтийн чадварыг дээшлүүлж, ой модыг тогтмол ашиглагчдад гэрээгээр эзэмшүүлэн хамгаалуулах, модны дотоодын хэрэглэгчдийн хэрэгцээг хангахад түлхүү анхаарах;

- Олон талын ач холбогдлыг нь харгалзан ойг хамгаалах, нөхөн ургуулах, хязгаартай ашиглах бүс нутгийг тогтоож тэдгээрт тохирсон ой зохион байгуулалтыг бүрдүүлэх, модыг сорчлон бэлтгэх, экспортлохыг хязгаарлах, модон материалын импортыг дэмжих, ойн байгалийн нөхөн үржилтийг тэтгэх, сайн чанарын үрийн аж ахуйг эрчимжүүлж модлог ургамал тариалах хэмжээ, хүрээг өргөтгөх, ой модыг өвчин, хортон шавьж, гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх чадавхийг бэхжүүлэх явдлыг байгаль хамгаалах үйл ажиллагааны гол чиглэл болгон гэжээ.

Монголчууд эрт дээр үеэс амьдарч буй орон нутгийнхаа байгалийн зүй тогтлыг танин мэдэж байгаль орчноо хамгаалах, байгалийн баялгийг нөхөн сэргээхэд үлэмж анхаарч зан үйл, ёс заншил, шашин шүтлэгээрээ зохицуулж ирсэнээс гадна төрийн бодлогоор хууль цааз тогтоож ирсэн уламжлалтай.

Бидний өвөг дээдэс маань мөн чанар, дотоод шалтгааныг гүнзгий танин мэдсэн учраас байгаль дэлхийгээ тахин шүтэх олон шүтлэгийг бий болгож үзэсгэлэн төгс нутаг орныхоо онцлог хэсгийг дархлан хамгаалж иржээ.<sup>3</sup>

Монголчууд байгаль хамгаалах хууль цаазаа хэлбэрэлтгүй мөрдөж зөрчсөн этгээдийг ноён, харц гэж ялгалгүй тохирсон шийтгэлийг хүлээлгэж байсан нь Улаан хацарт хэмээх номонд “...Төр Гэрэлтийн 28 дугаар оны /1848 он/ 7 сард Шадивлангийн ойр газраас яргай мод огтолсон хиа Гомбыг бага хөлөөр баалж шийтгэв”, мөн онд Чингэлтэй уулнаас түлээ мод огтолж авсан лам Ишдоржийг нэгэн есөөр торгов хэмээн тэмдэглэжээ.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого. 1997 он. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл. 1998 он, №01

<sup>3</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он 56 дахь тал.

<sup>4</sup> Авирмэд.Э., Дашцэдэн.Д., Совд.Г., “Монгол хууль”. УБ., 1997 он 15 дахь тал.

Монгол орон байгалийн унаган төрхөө алдаагүй, түүний баялаг бүрэн бүтнээр бидний үед өвлөгдөн ирэхэд монгол түмний үе үеийн мэргэдийн боловсруулан мөрдөж ирсэн хууль цаазын бичиг, зарлиг нь онцгой үүрэг гүйцэтгэсэн.

Монголчууд байгаль орчноо хайрлан хамгаалах баялаг уламжлалтай ард түмэн бөгөөд өнөөдөр бидэнд өвлөгдөн ирсэн хөндөгдөөгүй шахам байгаль бол өвөг дээдсийн нөр их хөдөлмөр, хатуу хууль, төрийн зөв бодлого, уламжлалт зан заншлын хэм хэмжээтэй шууд холбоотой бөгөөд байгаль дэлхийгээ эзэнтэй, хамаагүй хөндвөл эзэн хилэгнэнэ, лус савдагийн хорлол болно гэх зэргээр хамгаалж ирсэн түүхэн уламжлалыг бидний үеийнхэн мартах учиргүй.

Чингис хааны “Их засаг” хууль. Судлаачдын бүтээлээс үзэхэд “Их засаг” хуулийн агуулгыг төр засах цааз, иргэний аж байдлын цааз, эрүүгийн бодлого гэсэн гол асуудлуудад төвлөрүүлэн зангидаж тайлбарласан<sup>5</sup> ба байгаль орчныг хамгаалахтай холбоотой заалтууд нь ихэвчлэн зан заншил, аж ахуй, онгон шүтлэгтэй холбоотой байв.

“Их засаг” хуульд байгалийн унаган төрхийг хадгалах, нутаг бэлчээрийг зүй зохистой ашиглах, газар шороо, хөрс усыг цэвэр ариун байлгах, ой модыг түймрээс хамгаалах зэрэг заалтууд тусгагджээ.

“Их засаг” хуулийн 28 дугаар зүйлд “...гал алдаж ой хээрийн түймэр гаргаваас гэр орноор нь цаазаар авсугай” гэсэн заалтаас харахад ой хээрийн түймрээс сэрэмжлэх, түймэр тавигчдад хатуу шийтгэл оногдуулж байсныг харж болно.

Их Юан гүрний “Нэвтэрхий хууль” нь нийгэм улс төр, эдийн засаг, ахуй амьдралын бүхий л хэв шинжийг агуулсан, “Их засаг” хуулийн нөлөө, Монгол зан заншил ихээр тусгагдсаны дотор байгаль хамгаалахтай холбоотой олон зүйл заалтууд орсон, өмнөх хууль, зарлигуудын эмхтгэл байсан бөгөөд 60 бүлэг, 2391 зүйлтэй байжээ.

Хубилай хааны зарлигт их замын дагуу 2 алхмын зайтай мод тарихыг зарлигдсаны дагуу говь цөл, хээр тал хангай, гол мөрөн, нуур цөөрмийн зах хөвөөнд мод тарьж ойжуулах асуудлыг тусгаж газрын хөрсийг хамгаалах, бэлчээр, ой мод, хадлангийн талбайг тариалангийн талбайн адил хамгаалах хууль эрх зүйн үндсийг бий болгожээ.<sup>6</sup>

Алтан хааны цааз бичиг нь ХҮИ зууны Монголын томоохон цааз бичгүүдийн нэг бөгөөд оршил буюу айлтгал үгийн хамт 12 хэсэг, 117 зүйлээс бүрддэг.<sup>7</sup> Алтан хааны цааз бичгийн 95 дугаар зүйлд “...ой модыг их хэмжээгээр огтлох, хулгайлбал 2 есөөр торгох” ялыг хэрэглэхээр заажээ.

Монгол-Ойрадын хууль буюу “Дөчин дөрвөн хоёрын цааз” хуулийг 1640 онд Халх, Ойрадын бүх ноёдыг төлөөлсөн чуулганаар баталсан. 186 зүйлээс бүрддэг ба “...ой хээрийн түймэр тавих зорилгогүйгээр ой модыг гэмтээсэн, огтолсон буруутанг тэмээ тэргүүтэй 9 малаар торгож байх, ой мод бэлчээр ургамлыг хамгаалах” талаар нийтээр мөрдөх эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчвөөс 5 мориор торгохоор заажээ.

Монгол цаазын бичигт Монголын үзэсгэлэнт байгалийг дархлан хамгаалж, онголон тахиx, хамгаалах тухай заалт, хэм хэмжээ арвин бөгөөд байгаль орчныг сүйтгэсэн үйлдлүүдийг 3 ангилан хуваасан байна.

- газар эдэлбэрийн тогтоосон хэм хэмжээ зөрчих;
- ой хээрийн түймэр тавих;

<sup>5</sup> Болдбаатар.Ж., Лүндээжанцан.Д. “Монгол Улсын төр эрх зүйн түүхэн уламжлал”, УБ., 1997 он 71-73 дахь тал.

<sup>6</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он, 84-85 дахь тал.

<sup>7</sup> Авирмэд.Э., Дашцэдэн.Д., Совд.Г. “Монгол хууль”. УБ., 1997 он, 15-18 тал.

- хууль бусаар ан хийх, ховор ургамал түүх, **ой модыг огтлох**;

Нүүдэлчин Монголчуудын хувьд нутаг бэлчээр, ой модыг хамгаалах түүнийг зөв зохистой ашиглаж малаа адгуулан маллах нь эртнээс улбаатай бөгөөд түймэр алдаж ой бэлчээр устгасан, ой модыг үлэмж хэмжээтэй огтолсон, гэмтээсэн, энэ хэргийн улмаас хүний амь хохирсон буюу өөр хүнд хор уршиг учруулсан бол хүндээр шийтгэхээр заажээ.

Халх журам хуульд байгаль хамгаалах асуудал тодорхой байр суурь эзлэж байсан ба өмнөх хуулиудын уламжлалыг баяжуулан бататгаж ой мод, ан амьтан, усыг хамгаалах, ой хээрийн түймрээс сэргийлэх асуудлыг нарийвчлан тодруулжээ.

Халх журам хуулийн 126 дугаар зүйлд “...хүрээ зассан газарт мод огтлохгүй, хүрээний гадагш нойтон мод огтлохыг хориглоод хэн хүн зөрчиж мод огтолбол багаж болон биедээ авч яваа эд юмсыг бүгдийг хураан авна”<sup>8</sup>, нойтон мөчир бол нойтон модны ёсоор, хуурай мөчир хуурай модны ёсоор цаазтай гэжээ. Энд заасан нэгэн шинэлэг зүйл нь “гурван этгээдээс элч гарган” ажиллуулж тухайн хориглосон үйлдлийг зөрчиж буй эсэхийг шалгаж, эргэж үзэж байх хэм хэмжээг анх тогтоосон явдал юм.

Гурван этгээдээс гэдэг нь хүрээний захирагч, шашин сүм хийд болон хүрээнд оршин суугч энгийн ардуудаас тус бүр нэг төлөөлөгч байхыг хэлж байсан бөгөөд элч гэдэг нь өнөөгийн байгаль хамгаалагчтай ижил зиндааны алба хариуцагчийг хэлж байсан бололтой.<sup>9</sup>

Элч нь эргэж шалгахын зэрэгцээ гаднаас хүрээнд ирсэн ноёд, зочдод мод, мөчир огтлохыг хориглосон тухай таниулж, хуулиа сурталчлан ойлгуулж байх үүрэгтэйг хуульчилсан байв. Хүрээнд болон түүний ойролцоо газарт ой модыг хамгаалах журам тогтоохдоо “хуурай модыг огтолсон нь нойтон модыг хуга дайрсан бол сүхийг ав” гэсэн нь зулзаган модыг хамгаалах чухал ач холбогдол бүхий заалт байжээ.

Богд хаант Монгол Улсын хууль цаазын гол эх сурвалж нь “Зарлигаар тогтоосон Монгол Улсын хууль цаазын бичиг” бөгөөд байгаль хамгаалах асуудлыг өргөн хүрээтэй авч үзжээ.

Байгалийн баялгийг хамгаалах, зохистой ашиглах асуудлыг нутгийн удирдлагад үүрэг болгож, хариуцлагад нь шингээж өгсөн; газар нутгийг онголон дархалж, уул овоо тахих уламжлалт зан үйлийг хуульчилж тусгай хамгаалалтанд авсан, дархан цаазат газар нутагт ан гөрөө хийх, зөвшөөрөлгүйгээр ойд мод огтлохыг хориглон хуульчилсан зэргийг дурьдаж болно.<sup>10</sup>

Ардын хувьсгалын эхэн үеийн байгаль хамгаалах хууль тогтоомж

БНМАУ-ын анхны Үндсэн хуулийн 3 дугаар зүйлд “...улсын хязгаарын доторхи газар, уурхай, ой мод, ус зэрэг баялаг нь эрт цагаас нааш ард нийтийн өмч байсаар ирсэн бөгөөд хувийн өмчид байж болохгүй”<sup>11</sup> гэжээ.

1926 оны Шүүх цаазын бичиг- Уг хуулийн 15 дугаар бүлгийн 103 дугаар зүйлд “...байгалийн баялгийг ашиглах тухай дүрэм зөрчигсдийг 3 сар хүртэл хорино”; 110 дугаар зүйлд “...ой модыг хамгаалах дүрэм зөрчсөн, цааз бүхий газраас нойтон мод огтолвоос 6 сар хүртэл хорино”; 116 дугаар зүйлд “...гал түймэр гарсныг үзсээр сөнөөхөөр эс очвоос 2 сар хүртэл хорино”; 117 дугаар зүйлд “...аливаа малтсан газрыг эс таглаж тэгшилвээс 1 сар гяндлан хорино” гэжээ.

<sup>8</sup> Жалан-Аажив.С. “Халх журам”. УБ., 1995 он, 15 дахь тал.

<sup>9</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009., он 85 дахь тал.

<sup>10</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он 85 дахь тал.

<sup>11</sup> БНМАУ-ын их, бага хурлын тогтоол, Үндсэн хууль, тунхагууд. УБ., 1956 он, 30 дахь тал.

1924 оны улсын анхдугаар хурлаас баталсан Үндсэн хуульд эх орны ойн баялаг бол улсын өмч мөн гэж заагаад ойг хамгаалан хямгадах асуудал бол хоршооллын байгууллага, иргэдийн үүрэг гээд тэр ондоо анхны “Ой модны дүрэм”, 1925 онд шинэчлэн “Монгол Улсын хязгаарын доторх ой мод газрыг захирах дүрэм” болгон өөрчилжээ.<sup>12</sup>

1931 онд баталсан Ойн хууль нь ойн ашиглалт, хамгаалалтын тухай анхны төрөлжсөн хууль бөгөөд манай орны нутаг дэвсгэр дэх бүх ой улсын өмч, ойн нэгдсэн сан болохыг хуульчлан тогтоосон юм. Бүх ойг улсын, орон нутгийн чанартай гэсэн 2 ангилалд хувааж, үргэлжилсэн ойгоос бусад хэсэг ойг орон нутгийн эзэмшил, мэдэлд байлгахар зааж, улсын мэдлийн ойн ашиглалт, хамгаалалтыг Мал тариалангийн яамнаас, орон нутгийнхыг аймаг, сумын захиргаанаас тус тус эрхлэн хариуцаж байхаар шийдвэрлэжээ.

Улсын чанартай ойгоос жилд олгох модны хэмжээг түүний нэг жилийн өсөлтөөс хэтрүүлэхгүйгээр тогтоох, ургаа нойтон модыг үнэлэх, жижиг залуу мод огтлохыг хориглох, мод бэлтгэсэн байгууллага, хүмүүс тухайн талбайг цэвэрлэх, хэрэв цэвэрлээгүй бол огтолсон модны үнийн 15-25 хувийг улсад төлж байх журам тогтоосон байна.<sup>13</sup>

Ойг нөхөн сэргээх эрх зүйн үндэс мөн л энэ хуулиар эхлэн тавигдаж, мод тарьж суулгах ажлыг ойн ангиуд хариуцан гүйцэтгэх, ой цэвэрлэх, тарьж ургуулахад зориулсан татварыг мод бэлтгэгчдээс хурааж байх, хуулиар хориглосон журам зөрчигчдийг эрүүгийн хариуцлагад татах, хууль бусаар огтолсон модны үнийг 3 нугалан төлүүлж байх, ойн цагдаа хууль бус үйл ажиллагааг шууд таслан зогсоох, огтолсон модыг хураах, гал түймэр гарахад дайчилгаа явуулах эрх эдлэхээр заасан байна.

Энэ хугацаанд ой модыг үйлдвэрлэл бүтээн байгуулалтад өргөн ашиглаж уг асуудлыг хариуцсан Аж ахуйн яамны бүтцэд “Ой модны хэлтэс” байгуулжээ. Ойн ангиудыг байгуулж хот орчмын ой, амьтны нөөцийн ашиглалт, хамгаалалтанд хяналт тавьж журамлах асуудлыг хариуцуулж байсан, 1933 онд “модны тэмдэгт бичиг авч 11 сарын 01-нээс дараа оны 4-р сарын 01 хүртэл модыг огтолно” гэсэн нь зөвшөөрлийн системийн үндэс болжээ.

1942 оны Эрүүгийн хуульд байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн талаар тусдаа бүлэг байхгүй ч 9 дүгээр бүлэгт байгаль орчны эсрэг гэмт хэргийн талаар цөөн заалт оруулсан. 188 дугаар зүйлд “...худаг, булаг зэрэг усыг гэмтээж хүний уух ба малыг услахад хэрэглэж болохгүй болговол 1 жил хүртэл хорино”, 190 дүгээр зүйлд “...ой мод, хадлан бэлчээрийг гал алдаж шатааваас 2 жил хүртэл хорино” гэжээ. Харин 1940 онд БНМАУ-ын Ойн хуулийг шинэчлэн баталсан бөгөөд уг хуулиар:

- ойн ашиглалт, хамгаалалтад тавих төрийн хяналтыг хүчтэй болгох;
- мод бэлтгэх зөвшөөрлийг гагцхүү ойн ангиас тус тусын хариуцсан нутаг дэвсгэрийн дотор олгож байх;
- нойтон модыг зөвхөн зам гүүр, улсыг батлан хамгаалах хэрэгцээнд СНЗ-ийн зөвшөөрлөөр, бусад албан газар, байгууллага, ард иргэдийн хэрэгцээнд хатсан буюу өмхөрсөн, түймэрт нэрвэгдсэн мод бэлтгэх;
- мод бэлтгэсний гоожингийн үнэ дээр ой цэвэрлэх, ойг бүртгэн тооцоолоход зориулан 15 хувийн нэмэгдэл хурааж байх журам тогтоожээ.

<sup>12</sup> Эрдэнэбаяр.М. Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэргийг илрүүлэх шалгахад анхаарах зарим асуудал. УБ., 2010 он, 67 дахь тал.

<sup>13</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он, 106 дахь тал.

Мөн хуулиар хот суурины ногоон бүсийн хэмжээ заагийг тодотгож, Богд уул ба УБ хотоос зүг бүр 50 км хэмжээний газарт ургаа, нойтон мод огтлохыг хориглож, тэрхүү бүсийн дотор зөвхөн ойн арчилгаа, цэвэрлэгээний ашиглалт хийхийг зөвшөөрчээ.

1961 оны Эрүүгийн хууль: Уг хуулийн 123 дугаар зүйлд “...ой модыг хууль бусаар огтолсон, устгасан буюу гэмтээснээс болж учирсан хохирол нь захиргааны арга хэмжээнээс хэтэрсэн байвал 1 жил хорино”, 190 дүгээр зүйлд “ой хээрийн түймэр тавих” гэмт хэргүүдийг хуульчилж оногдуулах ялын төрөл хэмжээг тогтоожээ.<sup>14</sup>

БНМАУ-ын Ойн хуулийг 1974 онд шинэчлэн баталсанаар ойн ашиглалт, хамгаалалт нь нэгдсэн бодлого, зохион байгуулалттай болсон. Мод ашигласаны төлбөр хураамж авч байх талаар төрөөс зохих арга хэмжээ авч байсны илрэл нь БНМАУ-ын сайд нарын зөвлөлийн 1974 оны 556 дугаар тогтоолоор гоожингийн хураамжийг батлаж уг тогтоолд “...ойгоос мод бэлтгэх гоожингийн хураамж бол ой модыг зөв зохистой ашиглах, хамгаалахад идэвхтэй үйлчлэх үүрэг бүхий ойн нөхөн үйлдвэрлэлийг хангахад шаардагдах нийгмийн зардлыг багтаасан үнийн систем мөн” гэж тодорхойлсон нь ойгоос мод ашиглагч нь байгалийн баялгийг ашигласаны төлбөр хураамж заавал төлж байхыг баталгаажуулсан хэрэг болжээ.

1986 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хууль: “Байгаль орчин, түүний баялгийг хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг” гэсэн 7 дугаар бүлэгт<sup>15</sup> ус, газар, түүний хэвлий, агаар зэрэг байгалийн гол төрөл зүйлүүдийг шинээр Эрүүгийн хуулийн хамгаалалтанд авчээ.

1990-1992 онд Монгол улсад төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засаг болон ойн аж ахуй задарч, зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнээр ой модыг хууль бусаар огтлох гэмт хэрэг, зөрчил түгээмэл гарах болсон ч эрүүгийн хариуцлага тооцож чадахгүй байсан шалтгаан нь 1986 оны Эрүүгийн хуулийн 187 дугаар зүйлд “...ойг хууль бусаар огтолсон, гэмтээсний улмаас их хэмжээний хор уршиг учирсан бол” гэмт хэрэгт тооцохоор заасанд байв.

1993 онд Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан боловч их хэмжээний хор уршиг гэдгийг өөрчлөлгүй 2002 он хүртэл үйлчилсэн.

Тухайн үед хохирлын хэмжээг УДШ-ийн тогтоолоор тайлбарладаг байсан бөгөөд 1995 онд 1,5 сая төгрөг болон түүнээс дээш хэмжээний хохирлыг их хэмжээнд тооцохоор заасан, 1995-2002 онд нэг шоо метр модны экологи-эдийн засгийн үнэлгээ нь 12000 төгрөг байсантай холбоотойгоор /тайлбар: Зил-130 машинд дунджаар 10 м<sup>3</sup> мод ачигдана, машин модны үнэлгээ 120,000 төгрөг, 13-14 машин мод огтолж байж их хэмжээний хохиролд хүрнэ/ эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй шахам байсаар 2002 он хүрчээ.

2002 оны Эрүүгийн хуулийн 211 дүгээр зүйлд “...зохих зөвшөөрөлгүйгээр ойд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар мод бэлтгэсэн, онцгой бүсийн болон ногоон бүсийн ой, хориотой зурвасын ойд хуулиар хориглосон үйл ажиллагаа явуулсаны улмаас үлэмж хэмжээний хохирол учруулсан бол” гэж объектив талыг тодорхойлсон нь өмнөх хуулийн заалтыг бүр дордуулсан.

Тухайлбал, гэмт хэргийн объектив талыг “үйлдвэрлэлийн зориулалттай мод бэлтгэсэн бол” гэж тодорхойлсон, амьдрал дээр хууль зөрчигчид ихэвчлэн 1-2 машин мод тээвэрлэж яваад баригддаг, уг модоо ахуйн хэрэгцээндээ бэлтгэсэн гэхэд л эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй болж байв.

<sup>14</sup> БНМАУ-ын хуулиудын эмхтгэл. УБ., 1960 он, 123 дахь тал.

<sup>15</sup> БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн дэлгэрэнгүй тайлбар. УБ., 1989 он., 227 дахь тал.

Түүнчлэн үлэмж хэмжээний хохиролд хүрэхийн тулд доод тал нь 15 машин мод огтолж байж эрүүгийн хэрэг үүсдэг байсан учир жилд 10 хүрэхгүй гэмт хэрэг бүртгэгдэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх боломж багассан, захиргааны хэлбэрийн төдий торгууль нь хууль зөрчигчдийг улам өөгшүүлсэн.

Социализмын үед Улаанбаатар болон Булган, Сэлэнгэ зэрэг аймагт мод боловсруулах үйлдвэрүүд ажиллаж ойн нөөцийг төлөвлөгөөтэй ашиглаж байсан ч үйлдвэрүүд нь тайрсан модныхоо тоогоор нөхөн сэргээлт хийдэг, ойн аж ахуй хөгжсөн, бүх үйл ажиллагаа төлөвлөгөөний дагуу явагддаг, хууль бусаар мод бэлтгэх нь зөвхөн ахуйн зориулалттай буюу байшин барих, түлшинд хэрэглэдэг байв. Монгол Улсын тухайд уламжлалт нүүдлийн соёл иргэншлээ төгөлдөржүүлэх замаар тогтвортой хөгжлийн байгаль орчны зорилтуудыг шийдвэрлэх боломжтой.

Нүүдлийн соёл иргэншлийн тулгуур үзэл баримтлал нь **Хүн- Байгаль-Амьтан** гэсэн цагираг хэлхээс үүсгэдэг нь өнөөгийн тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалд бүрэн нийцэж байна.

Тогтвортой хөгжил гэдэг нь: эдийн засгийн үр ашигтай, нийгэм нь шударга хариуцлагатай, байгаль орчинд зохистой хөгжлийн хандлага<sup>16</sup> бөгөөд тогтвортой хөгжлийн үндсэн шаардлага нь байгаль орчин, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн зорилтуудыг нэгийг нь нөгөөгөөс салгахгүйгээр, ээлж дараалал тогтоохгүйгээр хамтад нь шийдвэрлэж байх явдал гэж хөгжлийн зарчмыг тодорхойлсон.

Ойн аж ахуйн нэгжүүд 1990-1992 онд хувьчлагдаж ойн ашиглалтын талаарх нэгдсэн бодлого алдагдсанаар хууль бус дураар мод бэлтгэх, амьдрал ядуу, бизнес эрхэлж байгаа нэрийн дор замбараагүй ашиглалт явуулж хот суурингийн орчмын ногоон бүсийн ой ихээр өртсөн түүхтэй.

1990-1992 онд Монгол Улс зах зээлийн эдийн засагт шилжсэн, ойн аж ахуй дампуурч мод, модон материалын эрэлт, хэрэгцээг хангаж чадахгүйд хүрсэн учир Хууль бусаар мод бэлтгэх явдал газар авч зөвхөн ахуйн хэрэгцээг хангах төдий бус, экспортлох, бусдад худалдах, мод модон материал үйлдвэрлэх болсонтой холбоотойгоор ойн гэмт хэргийн гаралт эрс нэмэгдсэн.

2015 оны Эрүүгийн хууль 24.6 дугаар зүйл. Хууль бусаар мод бэлтгэх: “Зөвшөөрөлгүйгээр ойд мод бэлтгэсэн, гарал үүслийн гэрчилгээгүйгээр мод, модон материалыг бэлтгэсэн, тээвэрлэсэн, худалдсан, худалдан авсан бол”, Хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “байнга тогтвортой, бүлэглэж, улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн ойд, төрийн албан хаагч үйлдсэн бол..., ...хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол” гэж тусгайлан заан тодорхойлсон ч, өнөөгийн нөхцөлд оногдуулж буй ялын бодлого, санкц нь бага, энэ төрлийн гэмт хэрэг буурахгүй жил ирэх тусам ихсэж байгаа цаашид ч нэмэгдэх хандлага байсаар байна.

### ДҮГНЭЛТ

Монгол орны өвөг дээдэс маань уламжлалт бөө мөргөл, бурханы шашин, христийн шашин аль нь ч эх болсон байгаль дэлхий, ой модыг хайрлан хамгаалахыг сургадаг учир уламжлалт зан үйлийг шинжлэх ухаантай хослуулах, дэлгэрүүлж хэвшүүлэх болон шашны зан үйлийг ашиглах замаар ой хамгаалах үйл ажиллагааг зохион байгуулах нь үр нөлөөтэй учир өсвөр насны хүүхэд, багачуудад байгаль орчноо хайрлаж сурахад шашин

<sup>16</sup> 1992 оны Рио-Де-Жанейрогийн чуулга уулзалтаас гаргасан Хүрээлэн буй орчин ба хөгжлийн талаарх тунхаглал. Байгаль хамгаалах иргэдийн нөхөрлөлийн гарын авлага. УБ., 2010 он, 9-10 дахь тал.

шүтлэгийн нөлөө их бөгөөд манай өвөг дээдэс байгаль дэлхий, уул усаа жил бүр тахиж, модыг хууль бусаар бэлтгэхийг хориглож байсан тэр уламжлал, шашны зан үйлийг сэргээж, ойн хууль тогтоомж зөрчих гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд ашиглах шаардлагатай.

Монголчууд ойн баялгийг бурхантай, ээжтэйгээ зүйрлэн хайрлан хамгаалхаас гадна ахуйн зорилгоор зөв ашиглаж чаддаг өнө эртний сайхан уламжлал нь монгол хүний экологийн мэдлэг, соёл, ухаарал арвин байсны илрэл бөгөөд цаг хугацаа өнгөрөхийн хэрээр хумигдаж арилж байгаа нь маш том гарз<sup>17</sup> бөгөөд уламжлалыг сэргээж, баяжуулах, хүн бүрт байгалиа хайрлан хамгаалах мэдлэгийг түгээн дэлгэрүүлж, мэдээлэл хүргэх, байгальд хандах нийгмийн соёлыг дээшлүүлэх нь нэг гол арга болно.

## САНАЛ

**Дээрх дүгнэлтийг үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:**

- ❖ Одоо мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хуульд Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулж буй мөнгөн торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх.
- ❖ Байгаль, Хүрээлэн буй орчинд учруулсан Экологи-эдийн засгийн үнэлгээг шинжээч томилон, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдээс гаргуулах заалтыг эрүүгийн хуульд тусгаж өгөх.
- ❖ Хүрээлэн буй орчинд хохирол, хор уршиг учруулж буй гол хүчин зүйл нь хүн учир өвөг дээдэс маань хэрхэн байгаль эх, хүрээлэн буй орчноо хамгаалдаг байсан ёс уламжлал, түүхтэй ард түмэн байсныг сэргээн сануулж нөлөөллийн арга хэмжээ болох сошиал мэдээ, мэдээлэл бэлтгэн иргэд, олон нийтэд түгээх ажлыг төрөөс бодлого гарган явуулах, сургалтыг хөтөлбөр боловсруулж Ерөнхий боловсролын сургуулиудад хичээл орох нь үр дүнтэй, ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

## ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

1. <https://www.gazar.gov.mn/p/527-108>
2. Төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого. 1997 он. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл.
3. Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он.
4. Авирмэд.Э., Дашцэдэн.Д., Совд.Г., “Монгол хууль”. УБ., 1997 он.
5. Болдбаатар.Ж., Лүндээжанцан.Д. “Монгол Улсын төр эрх зүйн түүхэн уламжлал”., УБ., 1997 он.
6. Жалан-Аажив.С. “Халх журам”. УБ., 1995 он.

---

<sup>17</sup> Амархүү.О. “Монголын орчин цагийн экологийн эрх зүй”. УБ., 2009 он 27 дахь тал.



7. БНМАУ-ын их, бага хурлын тогтоол, Үндсэн хууль, тунхагууд. УБ., 1956 он.
8. Эрдэнэбаяр.М. “Байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэргийг илрүүлэх шалгахад анхаарах зарим асуудал”. УБ., 2010 он.
9. БНМАУ-ын хуулиудын эмхтгэл. УБ., 1960 он.
10. БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн дэлгэрэнгүй тайлбар. УБ., 1989 он.
11. 1992 оны Рио-Де-Жанейрогийн чуулга уулзалтаас гаргасан Хүрээлэн буй орчин ба хөгжлийн талаарх тунхаглал. Байгаль хамгаалах иргэдийн нөхөрлөлийн гарын авлага. УБ., 2010 он.
- 12.